

УДК 796-056.2/.3

DOI <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2022.80.278223>

ЯНА ДЕМУС

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2100-695X>

(Полтава)

Place of work: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Country: Ukraine

Email: yanadobrosol1992@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО СПОРТУ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація. У статті розглянуто еволюцію ціннісних орієнтацій соціуму та організація реабілітаційної роботи щодо людей з інвалідністю. Розкрито специфіку організації інклюзивного спорту у різних країнах світу, обґрунтовано пріоритетні напрямки та схарактерезовано особливості інклюзивного спорту.

Ключові слова. Інклюзія; люди з інвалідністю, інклюзивний спорт, реабілітаційна робота.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси в європейську спільноту зумовлюють актуальність проблеми інклюзивної освіти. Вона пов'язана насамперед, з тим що чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно зростає. Більшість дітей з інвалідністю навчаються в умовах спеціальних навчальних закладів, або не отримують освіти взагалі. Тому пошук підходів до активізації розвитку інклюзивної освіти є важливим державним питанням.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у становлення і розвиток інклюзивної освіти здійснили сучасні науковці. Історико-педагогічне узагальнення науково-теоретичних підходів до процесу залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній простір, аналіз міжнародного та українського законодавства стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я описала А. Колупаєва. Практичний досвід щодо організації інклюзивного навчання в загальноосвітній школі розкриває В. Ночовка. З. Удич вивчає підготовку майбутніх педагогів до роботи в середовищі інклюзивного класу.

Мета статті полягає у розкритті закордонного досвіду організації інклюзивного спорту для людей з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в Україні та в більшості зарубіжних країн більшою мірою усвідомлюється рівність людей. Вона визначається в незалежності від стану здоров'я чи наявності особливостей розвитку, а й через їх право на самовизначення, інтеграцію в суспільство, в тому числі й через заняття фізичною культурою та спортом. Але рівноправ'я в соціумі до людей, які мають проблеми в стані здоров'я, було не завжди. Аналіз зарубіжної літератури дає можливість прослідкувати еволюційні відносини між суспільством та людьми з особливими освітніми потребами. Дослідження в цьому напрямку дозволяє виділити кілька етапів становлення інклюзивної фізичної культури для осіб, які мають інвалідність.

Еволюція ціннісних орієнтацій соціуму та організація реабілітаційної роботи щодо людей з інвалідністю є основою поділу на етапи.

Перший етап – «неприйняття та відторгнення людей, які мають проблеми зі здоров'ям» (VII ст. до н.е. – XVIII ст. н.е.). У період формування суспільства спостерігалась негативна тенденція до людей, які «відрізнялись». Так, у Стародавній Спарті, де багато століть створювався культ здорового тіла, людей, що мали яскраво виражені відхилення від норми, знищували. Історія свідчить, що до IV ст. н.е. новонароджених топили, залишали в ущелинах, спалювали в угоду богам під час релігійних церемоній.

Середньовічна Європа також не відрізнялась гуманністю до людей з інвалідністю. Інквізитори розправлялися з душевно хворими, вважаючи їх «дітьми диявола». У цей час починає формуватися культурна традиція дискримінації осіб з фізичними і психічними

порушеннями в розвитку; філософи-богослови теоретично обґрунтовують неповноцінність людей з природженими фізичними, розумовими і психічними недоліками.

Середньовічне законодавство, слідуючи традиціям Римського права, не визнає інвалідів дієздатними. Світський і церковний закони, народні традиції єдині в погляді про інваліда як неповноцінну людину, від якої слід захищатися, виключенням були військові, які зазнали каліцтва.

Другий етап характеризувався визнанням та пізнанням людей з інвалідністю (XVIII н.е. - поч. XX ст.). У даний період були зроблені перші спроби гуманного ставлення до людей з обмеженими функціональними можливостями. Прийняття людей з інвалідністю було зроблено французьким лікарем-психіатром Філіпом Пінелем та його учнем Жан-Етьєн-Домініком Ексірольєм.

Жан Ітар (французький психіатр) впродовж своєї кар'єри зробив спробу навчання та виховання дитини з глибокою розумовою відсталістю. Його сили були покладені на розвиток хлопчика, який був знайдений в лісі. Досвід вченого був основою системи навчання, яка утворилася в першій половині XIX століття для дітей з розумовою відсталістю. На думку Ітара, під час навчання таких дітей потрібно використовувати тренувальні вправи для органів чуття та моторики. На основі вчення Жана Ітара великого поширення набула система фізіологічного навчання. Вона була розроблена Е. Сегеном, а популярність отримала за допомогою французького психіатра Буренвіля і системи Монтесорі, що отримала назву сенсорна культура.

Становлення та розвиток сенсорного навчання людей з інвалідністю є основним відображенням домінуючого філософського світогляду (сенсуалізму), яким характеризується даний історичний період. Яскравими представниками цього світосприйняття були Тегопсс, Н. Гассепді, Д. Локк, Дж. Берклі, Д. Хьюм, Н. Гольбах, К. Гельвецький. Їхні погляди полягали в тому, що чуттєве пізнання – основа та запас уявлень про зовнішній світ, що накопичується органами чуття і визначає інтелектуальний розвиток та моральні якості дитини.

Вперше розмежування причин розумової відсталості було здійснено бельгійським психіатром Жаном Демором. Він запропонував відрізнити соціально-педагогічні та органічні причини відставання. А те, що діти з інвалідністю потребують особливих форм навчання та виховання, висловив швейцарський педагог Песталоцці. Ним були обґрунтовані принципи роботи з такими дітьми: посиленість у навчанні, використання дидактичних матеріалів, поєднання навчання з продуктивною працею.

Порівнюючи перший і другий період, можна сказати, що відношення до осіб з інвалідністю змінювалося на краще, але це відбувалося повільно. У цей час з'являються перші державні спеціальні освітні установи, яка були розраховані на осіб із порушенням зору, слуху, інтелекту. Найперші спеціальні школи були відкриті в Парижі (1770).

Отже, другий етап у країнах Західної Європи показав, що відношення соціуму до людей з інвалідністю перейшло від ненависті та агресії до терпимості та партнерства. Цей період характеризувався не просто визнанням людини, незалежно від стану її здоров'я, а й правом на самовизначення. Організація навчання та виховання базувалася на медико-біологічному підході. Він ґрунтувався на вивченні етіології порушень, розгляді анатомо-фізіологічних та генетичних відхилень, підборі засобів та методів навчання та виховання.

Фізична культура, як важливий засіб реабілітації та соціальної адаптації, на той час не мала визнання. Це пояснюється тим, що було недостатньо вивченим стан рухових можливостей дітей з інвалідністю, їх фізичні якості. Пізніше з'явилися дослідження, які були спрямовані на розгляд рухових навичок цієї категорії дітей. Цей факт став початком нового етапу в еволюції ціннісних орієнтацій зарубіжного соціуму по відношенню до осіб з інвалідністю.

Третій етап характеризується активним вивченням рухових можливостей та фізичних якостей дітей, які мають особливі освітні потреби (1950-1970).

У цей період зарубіжними фахівцями було розглянуто питання вивчення окремих моторних функцій людей з інвалідністю та їх рухових умінь та навичок. Було виділено ряд відмінностей, які проявляються у відставанні цих показників у дітей з особливими освітніми потребами (Sloan, 1951; Turnquist and Marsoef, 1954; Francis and Rarick, 1959; Caffrey, Jones, Hinkle, 1971). Затримка у фізичних навичках проявляється в ускладненні рухових задач та підвищенні вимог до точності рухів. Але результати досліджень показали, що успіхи у фізичному розвитку допомагають покращити академічну успішність цієї категорії дітей (Oliver, 1965; Rarick and Broadhead, 1968).

При дослідженні фізичної підготовки дітей з інвалідністю вчені зазначали, що за правильної її організації створюються найбільш сприятливі умови для всебічного розвитку та

формування особистості такої дитини. Тобто, значно активізується їхня розумова діяльність, формуються волевільні якості, вміння працювати в команді, підлаштовуватись до загальних інтересів. Спостерігається культура побуту, розвиваються та закріплюються навички самообслуговування. Все це, у свою чергу, дає можливість адаптуватися до повсякденного життя.

Hayden (1974) у своїх дослідженнях припустив, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу показати успіхи у спортивних змаганнях на рівні нормотипових дітей.

Це стало початком четвертого етапу, який характеризувався розвитком спорту для дітей з інвалідністю (1970–1990).

У цей час за кордоном інклюзивний спорт отримав своє становлення у контексті розвитку громадянських прав та свобод, які були закріплені в конституціях. Скасування існуючої нерівності людей в свідомості європейців відбулося за допомогою міжнародних актів ("Декларація про права розумово відсталих осіб" (1971), "Про права інвалідів" (1975)). Цей етап характеризувався початком шляху «від ізоляції до інтеграції», бо число країн, які переглянули свою політику до осіб з особливими освітніми потребами, невпинно зростало.

Перші дослідження впровадження інклюзивного спорту показали, що цей вид діяльності позитивно впливає на різні аспекти життя дітей. Він сприяє не тільки фізичному розвитку, а й дозволяє набувати цінного соціального досвіду.

Останній етап, який спостерігається до нашого часу, це інтеграція інклюзивної фізичної культури та спорту для людей з інвалідністю. Сьогодні існує дві найбільші міжнародні організації, які проводять тренування та змагання для осіб з порушенням зору, слуху, інтелекту: Special Olympics International (SOI) та International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability (INAS-FID), (USABA), (AAD), (NWAA).

Special Olympics International - міжнародна організація, яка займається питаннями організації спортивних заходів для осіб із розумовими відхиленнями. Її основним організатором Всесвітньої Спеціальної Олімпіади (Special Olympics World Games), що проводиться кожні 4 роки. Організацію було засновано в 1968 році в Чикаго вчителем фізкультури Анною Макглоун Бюрке.
(https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%9E%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B0%D0%B4%D0%B)

Спеціальні олімпіади проводяться виключно для адаптації людей з порушеннями інтелектуального розвитку. На змаганнях немає мети виявити найсильнішого та зафіксувати спортивні рекорди.

Усі учасники поділяються на дивізіони залежно від їхньої спортивної підготовки. Таким чином, для участі у змаганнях Спеціальних олімпіад не потрібно показувати жодних спортивних досягнень. Різниця результатів між спортсменами одного дивізіону має становити більше 10 % (допускається 15 % при невеликій кількості спортсменів). У кожному дивізіоні змагається трохи більше 8 учасників. При цьому на п'єдесталі також 8 місць, тобто тих, хто програв, у принципі не буває.

На змагання вищого рівня відбираються троє спортсменів, які посіли найвищі три місця у кожному дивізіоні, а також частково інші учасники шляхом жеребкування. В результаті на Всесвітню Спеціальну олімпіаду має шанс потрапити кожен незалежно від спортивних досягнень.

На спеціальних олімпіадах немає фіксації національної приналежності учасників та відсутні «командні заліки» між різними країнами.

NAS (Міжнародна спортивна федерація для осіб з обмеженими інтелектуальними можливостями; спочатку називалася INAS-FMH, пізніше INAS-FID, INAS і тепер як Virtus Sport) була створена в 1986 році професіоналами з Нідерландів, які займалися спортом і хотіли сприяти спортсменам у спорті найвищих досягнень. Фірмовим знаком організації є Міжнародна федерація спорту для людей з розумовими вадами, що просуває у всьому світі спорт для спортсменів з розумовою відсталістю, аутизмом та синдромом Дауна. (https://en.wikipedia.org/wiki/International_Sports_Federation_for_Persons_with_Intellectual_Disability)

Сьогоднішня спортивна програма включає близько 15 щорічних заходів, понад 4000 спортсменів зареєстровані для участі у змаганнях на міжнародному рівні, а багато сотень тисяч людей з розумовою відсталістю мають можливість займатися спортом завдяки роботі членських організацій.

Після партнерства між INAS та Міжнародним паралімпійським комітетом з перегляду процесу визначення відповідності спортсменів вимогам, змагання для спортсменів із розумовою відсталістю були знову включені до Паралімпійської програми Генеральною Асамблеєю МПК у листопаді 2009 р. у рамках підготовки до Паралімпійських ігор 2012 р.

Структура та соціально-правові аспекти розвитку інклюзивного спорту у різних країнах відрізняється. Це пов'язано з соціально-економічним рівнем кожної країни.

Незважаючи на високий рівень розвитку, у США робота з людьми з інвалідністю проводиться на добровільних засадах, і, як правило, не оплачується. Стимулом до цього є звільнення від прибуткового податку людей, які займаються внесками в благодійні організації. Приватні внески та пожертвування дають можливість для розвитку фізкультурно-оздоровчих програм для людей з інвалідністю. Федеральний уряд надає певну фінансову підтримку, але лише для того, щоб почати програму. Для розвитку цих коштів недостатньо.

Канада проводить ефективну роботу із залучення людей з інвалідністю до занять фізичною культурою. Ця діяльність дає змогу Канаді зайняти одне з провідних місць у світі. У цій країні було прийнято програму, метою якої є фізична активність осіб з особливими освітніми потребами. Дана програма включає залучення цієї категорії людей до занять фізичною культурою, виходячи з їх інтересів, бажань, потреб, здібностей та навичок. Спорт вищих досягнень в Канаді організовує спеціальні змагання для людей з інвалідністю. Також існує тенденція до злиття цієї категорії людей з основними спортсменами.

На відміну від США, де розвиток масового спорту та спорту вищих досягнень відбувається переважно за рахунок вкладів благодійних організацій і лише частково за рахунок федеральної держави, у Канаді уряд мало не повністю відповідає за забезпечення спортивно-оздоровчих програм та послуг.

Фінансування оздоровчих програм та заходів у Франції здійснюється за рахунок коштів Міністерства молоді та спорту та Національного фонду спорту, а також урядові організації. На відміну від попередніх країн, Франція орієнтується на підготовку кадрів для роботи з інвалідами, яких готують у загальній системі фізкультурних навчальних закладів. Тренери - викладачі мають три рівні підготовки:

I. Проводять заняття з групами оздоровчої спрямованості;

II. Навчально-тренувальні заняття за видами спорту;

III. Проведення занять не тільки з навчально-тренувальними групами, а також з групами фахівців, що підвищують свою кваліфікацію.

Розвиток інклюзивного спорту в Німеччині займає провідне місце у спорті в цілому як важливого елемента адаптації та соціалізації осіб з інвалідністю. Батьки дітей з особливими освітніми потребами не ізолюють своїх дітей від ровесників, розуміючи, що спілкування дає можливість розвиватися. Головну роль для батьків дітей з порушенням інтелекту відіграє фізична активність. Залучення дітей до спортивних змагань дає можливість мотивації до дії, спортсмени помічають свої успіхи та радіють їм.

У Китаї, на відміну від країн Європи, велике значення для розвитку інклюзивного спорту відіграють реабілітаційні центри. У цих закладах діти з інвалідністю отримують професійну реабілітацію і можливість займатися різними видами спорту.

У Китаї на сьогоднішній день існує 30 тисяч підприємств соціального забезпечення, 30-50% штату таких підприємств становлять люди з інвалідністю (з порушенням інтелекту). Спорту приділяється велика увага ще й тому, що він розвиває рухову активність, покращує загальні фізичні показники, які необхідні під час виконання некваліфікованих робіт. Отже, китайці розглядають людей з інвалідністю не як тягар суспільству, а як потенційне джерело робочої сили.

Висновки. Інклюзія є провідною тенденцією сучасного етапу розвитку системи освіти в Україні. Це нове соціальне замовлення, яке вимагає задоволення і цілеспрямованого вивчення в теорії і практиці педагогіки. Реалізація інклюзивної освіти повинна сприяти задоволенню законного права дитини з інвалідністю на спільне навчання з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Авер'янова Н. М. Соціалізація студентів з особливими потребами в умовах трансформацій українського суспільства. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : тези доповідей. Київ : ВМУРоЛ «Україна», 2007.
- Всесвітня програма дій стосовно інвалідів: прийнята Генеральною Асамблеєю 3 грудня 1982 р. : Резолюція ООН 37/52.

- Даниленко В., Дмитренко Л. Матеріали та пропозиції щодо становища інвалідів в Україні і шляхів його поліпшення. *Основи здоров'я та фізичної культури*. 2006. № 1. С. 5–6.
- Дікова-Фаворська О. М. Актуальні проблеми соціальної інтеграції осіб з особливими потребами. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: тези доповідей. Київ: ВМУРоЛ «Україна», 2007. С. 151–153.
- Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96.

REFERENCES

- Aver'ianova, N. M. (2007). Sotsializatsiia studentiv z osoblyvymy potrebamy v umovakh transformatsii ukrainskoho suspilstva [Socialization of students with special needs in the conditions of transformations of Ukrainian society]. In *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [Actual problems of education and upbringing of people with special needs]: tezy dopovidei. Kyiv: VMURoL «Ukraina» [in Ukrainian].
- Danylenko, V., & Dmytrenko, L. (2006). Materialy ta propozytsii shchodo stanovyscha invalidiv v Ukraini i shliakhiv yoho polipshennia [Materials and proposals regarding the situation of disabled people in Ukraine and ways to improve it]. *Osnovy zdorov'ia ta fizychnoi kultury* [Basics of health and physical culture], 1, 5-6 [in Ukrainian].
- Dikova-Favorska, O. M. (2007). Aktualni problemy sotsialnoi intehratsii osib z osoblyvymy potrebamy [Actual problems of social integration of persons with special needs]. In *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [Actual problems of education and upbringing of people with special needs]: tezy dopovidei (pp. 151-153). Kyiv: VMURoL «Ukraina» [in Ukrainian].
- Standartni pravyla zabezpechennia rivnykh mozhlyvostei dlia invalidiv* [Standard rules for ensuring equal opportunities for the disabled]: Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei ООН № 48/96 [in Ukrainian].
- Vsesvitnia prohrama dii stosovno invalidiv* [World Program of Action on Persons with Disabilities]: pryiniata Heneralnoiu Asambleieiu 3 hrudnia 1982 r.: Rezoliutsiia ООН 37/52 [in Ukrainian].

DEMUS YANA

FEATURES OF THE FOREIGN EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF INCLUSIVE SPORTS FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

Nowadays, in Ukraine and in most foreign countries, the equality of people is more widely recognized. It is determined regardless of the state of health or the presence of developmental characteristics, but also due to their right to self-determination, integration into society, including through physical education and sports. But there was not always equality in society for people with health problems. The analysis of foreign literature makes it possible to follow the evolutionary relationship between society and people with special educational needs. Research in this direction allows us to distinguish several stages of the formation of inclusive physical culture for persons with disabilities.

Key words: inclusion; people with disabilities, inclusive sports, rehabilitation work.